

Češi za hranicemi, škola bez hranic

Česká republika sice nepatří mezi země hromadné emigrace (ani imigrace), přesto počet českých občanů žijících dnes v cizině není zanedbatelný. Ve světě, a zvláště v Evropě, kde je mezistátní mobilita obyvatelstva nikoliv výsadou, ale právem a národní identita předmětem diskusí, může nastat problém kontinuity školní docházky pro děti dlouhodoběji pobývajících s rodiči v zahraničí a obecněji otázka udržení jazykových a historických pout s vlastí. Česká škola bez hranic (ČŠBH) nevznikla na základě rozhodnutí vlády či jiné oficiální instituce, ale na počátku její existence byla soukromá, a dokonce individuální iniciativa. O tom, že odpovídala skutečné potřebě, svědčí její rychlý rozmach a rozšíření v mnoha částech světa: od svého skromného vzniku v Paříži v roce 2003 fungují dnes české školy v zahraničí ve 110 městech na všech kontinentech a navštěvuje je každoročně 3600 dětí.

Češi ve světě

Přes několik emigračních vln, počínaje pobělohorskou, vystěhováním Čechů a Slováků do amerického eldoráda v 18. a 19. století až po emigraci z politicko-hospodářských důvodů v letech 1948–1989, česká diaspora tradičně nebyla a není ani dnes početná například v porovnání s některými východními sousedy jako Polsko nebo Ukrajina. Odhaduje se, že v širším pojetí, tedy s odvoláním na český původ nebo na české předky, čítá česká diaspora dva a půl milionů lidí, z nichž velká část žije v USA. V užším vymezení na české občany žijící v cizině pak odhad z roku 2017 činí 960 tisíc, přičemž velká část odešla po roce 1990 a 2004 (po vstupu do EU). Spojené státy a Kanada zůstávají hlavními zeměmi české emigrace. V Evropě byla – před brexitem – místem nejpočetnější české komunity Velká Británie (téměř 100 tisíc) před Rakouskem a Německem (po 50 tisících). Na Slovensku uvádí češtinu jako svůj mateřský jazyk 35 tisíc občanů.

Česká emigrace odpovídá z velké části dočasné mobilitě motivované nadějí na finanční a hospodářský úspěch a za účelem dosažení

mezinárodní zkušenosti či jazykových znalostí. Z toho vyplývá, že Češi žijící momentálně v zahraničí často nemají v úmyslu se tu usadit na celý život. Patří také spíše k mladší generaci a mohou se tedy v průběhu pobytu rozhodnout založit zde rodinu. V tom případě jde často o smíšená manželství, která mohou původní záměr navrátit se do vlasti pozměnit.

V moderní době se krajanská komunita sdružovala většinou kolem kulturně sportovních aktivit, na rozdíl od jiných diaspor, např. polské a ruské, kde hlavním spojovacím článkem zůstává náboženská soudržnost a společenský život se odehrává kolem kostela. Pro předválečnou a první poválečnou českou emigraci byl důležitou krajanskou organizací Sokol, který uchovával české tradice, jež postupně zanikaly i ve vlasti samotné. V USA, kde má zachování a pěstování původní identity tradici, založili potomci emigrantů Národní české a slovenské muzeum a knihovnu ve městě Cedar Rapids (ve státě Iowa), jejichž proklamovaným cílem je „uchovávat, prezentovat a vyzdvihovat jedinečné momenty české a slovenské historie a kultury“.

Některé země, jako např. Maďarsko, tradičně udržovaly úzké vztahy se svou diasporou v cizině a neváhaly využívat její finanční a morální podpory. V České republice až do 90. let minulého století „krajanská“ politika neexistovala, ať už kvůli malé početnosti české diaspory nebo z politických důvodů. Po roce 1990 byl důležitým mezníkem zákon o navrácení českého občanství osobám, jimž bylo komunistickým režimem odňato, a pak zákon o uznání dvojího občanství. Přímo krajanskou problematiku má na starosti oddělení zvláštního zmocněnce pro krajanské záležitosti na ministerstvu zahraničních věcí a zabývá se jí také Stálá komise Senátu pro krajany žijící v zahraničí. Ministerstvo zahraničních věcí uvádí na svých stránkách zvláštní rubriku se specifickými informacemi pro krajany. Aktivity Českých center, financované z vládního rozpočtu a fungující v 26 městech na třech kontinentech, sledují propagaci „dobrého

jména České republiky ve světě“. Přestože jsou hlavně určeny místní veřejnosti, slouží také často jako informační kanál a místo setkání i pro tamější českou diasporu.

Češi v zahraničí však nadále postrádají skutečně aktivní krajskou politiku. V různých anketách se nejčastěji objevuje přání větší účasti na politickém životě ve vlasti, kterou by mimo jiné umožnilo zavedení korespondenční volby. Přes určitý pokrok problémem stále ještě zůstává přechod ze zahraničních škol do českého školského systému a konečně nedostatek konkrétní pomoci a asistence úřadů v případě plánovaného návratu do ČR.

Škola i školka

Počátečním impulsem k založení české školy v zahraničí byla osobní iniciativa Lucie Slavíkové-Boucher, lékařky usazené v Paříži, která chtěla umožnit svému dětem styk s jinými česky mluvícími vrstevníky. Od skromných začátků v roce 2003 a oficiálního založení v roce 2009 se škola obdivuhodně rozvinula jak po kvantitativní, tak kvalitativní stránce. Dnes existují české školy bez hranic a jejich partnerské odbočky v téměř všech velkých městech v Evropě i na severoamerickém kontinentě. Jejich hlavním úkolem je výuka češtiny a českých reálií dětem českého původu žijícím mimo republiku ve věku od 18 měsíců do 15 let jako doplnění jejich vzdělání v zahraničních školách. Školní výuka od 1. do 9. třídy v rozsahu 165 výukových hodin ročně se zaměřuje na český jazyk a literaturu, dějepis a zeměpis českých zemí podle vlastních osnov založených na Rámcovém vzdělávacím programu českého ministerstva školství. Spolek ČŠBH se sídlem v Praze, který všechny tyto vzdělávací ústavy sdružuje, pořádá každoročně konference pro učitele (hlavně učitelky) svých škol a organizuje četné akce pro děti v rámci školní výuky (olympiáda v českém jazyce) nebo mimo ni (letní pobyty v ČR). V posledních letech se české zahraniční školy účastní i celostátních akcí v České republice, například společného čtení knížek během Noci s Andersenem. Jednou z nedávných iniciativ spolku ČŠBH byla výtvarná a literární soutěž inspirovaná knihou Petra Síse *Zed'*, jejíž vyprávění o životě za železnou oponou mělo dětem pomoci zamyslet se nad pojmy svobody a nesvobody.

Moje osobní zkušenost s ČŠBH se omezuje na předškolní docházku třech vnoučat v roz-

mezí posledních deseti let v pařížské školce. Ve třetí „krajské“ generaci je u dětí ze smíšeného manželství s již nepřímými vztahy k České republice těžké udržovat pevné pouto k jazyku a zemi. Školní výuka od 1. do 9. třídy, která – kromě školních prázdnin – probíhá každou sobotu od 10 do 15 hodin, vyžaduje skutečnou odhodlanost dětí i rodičů. I jenom každotýdenní docházka do české školky přesto zanechala v naší rodině trvalé vzpomínky.

Důraz na předškolní výuku v ČŠBH není motivován jenom jakýmsi vlastenecko-sentimentálními pohnutkami podpořit českou výchovu malých dětí, ale má i vědecké zdůvodnění, podle něhož je podpora bilingvistu právě neúčinnější v raném dětství. Podle pedagogů a lingvistů je ve většině případů hranicí pro dosažení skutečné dvojazyčnosti jedenáctý rok věku. Pak už jenom vzrůstá nebezpečí, že – tak jako v případě známého ruského lingvisty a polyglota Romana Jacobsona – člověk bude sice ovládat několik řečí, ale nezabaví se už přízvuku mateřského jazyka. Soustavná práce pedagogického týmu, včetně mnoha stážistů z českých univerzit, představuje jistě cennou zkušenost a trvalý přínos pro vyučování češtiny vícejazyčným dětem.

Česká školka zanechala v naší rodině materiální stopy v podobě dětmi vyrobených vánočních ozdob z lepenkových špulek od toaletního papíru nebo velikonočních přání s tradičními českými motivy. Zůstává hlavně ve vzpomínkách všech dětí a (pra)rodičů a přetrvává v přátelstvích, která vznikla právě tam. České školy v zahraničí se bezpochyby staly centrem krajské soudržnosti pro děti a rodiče žijící mimo vlast a představují tak ten nejlepší hold učitelu Janu Amosu Komen-skému.

Blanka Kalinová (1947)
*je ekonomka,
pracovala v sekretariátu
OECD v Paříži, kde také žije.*